

ילדות אזוקה

מעצרים של נערים פלסטינים בגדה המערבית

אפריל 2018

ילדות אזוקה
מעצרים של נערים פלסטינים בגדה המערבית

כתיבה ומחקר: לי כספי
עריכה: שלי כהן, אנדריאה סלצ'אן
ריכוז מידע: אורלי ברמק, מוראד מונא, מוחמד עבד אלנבי
גביית תצהירים: עו"ד תגריד שביטה
ייעוץ משפטי: עו"ד עביר ג'ובראן-דכוור, עו"ד נדיה דקה, עו"ד דניאל שנהר

צילום ממחסום קלנדיה, ספטמבר 2008, באדיבות ActiveStills

אפריל 2018

רח' אבו עוביידה 4
ירושלים 97200
Abu Obeidah St. 4
Jerusalem 97200
شارع ابو عبيدة ٤،
القفس ٩٧٢٠٠
mail@hamoked.org.il
www.hamoked.org

1. מבוא

מדי שנה נעצרים מאות קטינים פלסטינים תושבי הגדה המערבית על-ידי כוחות הביטחון הישראליים.¹ מרבית הקטינים נעצרים על-ידי הצבא באישון לילה ונלקחים ישירות ממיטותיהם לנסיעה מטלטלת ברחבי הגדה, ומשם לחקירה באחת מתחנות משטרת ישראל הפרושות שם. החקירות מנוהלות על-פי רוב על-ידי חוקרי משטרה, אך לעיתים מתקיימות חקירות בלתי רשמיות מקדימות, או מקבילות, על-ידי חוקרי שבי"כ.

המוקד להגנת הפרט גבה, בין החודשים יולי עד אוקטובר 2017, תצהירים מ-29 קטינים פלסטינים תושבי הגדה שנעצרו על-ידי כוחות הביטחון הישראליים במהלך שנה זו.² תצהירים אלה התמקדו במעצריהם של הקטינים, בשעות שבו המעצרים לחקירות, ובחקירות עצמן – אך לא בהליך הפלילי (אם היה כזה) נגדם. מתוך 29 הנערים, 4 היו בני 15 בעת מעצמם, 13 היו בני 16, ו-12 היו בני 17.

מהתצהירים עולה תמונה עגומה: לאחר מעצר בשעות הקטנות של הלילה, נלקחים הקטינים בגפם אל מסע לילי מייגע כשהם חשופים לאלימות מצד כוחות הביטחון. הקטינים מובאים אל החקירה כשהם מבוהלים ומותשים, ולעיתים קרובות לא מתאפשר להם לאכול או לשתות דבר במשך שעות רבות, ואף לא לעשות את צרכיהם. לא פעם, בין פרקי החקירה, נערים מוחזקים בבידוד לתקופות של שעות וימים, תוך שהם מנותקים לחלוטין מהעולם החיצון ומוחזקים בתנאים קשים. החקירות נערכות ברובן המכריע מבלי שניתנת לקטינים אפשרות להיוועץ בעורך דין, וגם במקרים הבודדים בהם מתאפשרת היוועצות כזו, אין מדובר בהיוועצות מהותית. ככלל, לא מתאפשר לקטינים ליצור קשר עם הוריהם בטרם החקירה ולא נמסר להורים מידע אודות מקום החזקת בנם. ואכן, באף אחד מהמקרים שתועדו לא הייתה נוכחות הורים בחקירה, והנערים ניצבו לבדם מול חוקריהם. רבים מהקטינים העידו שעברו תחקור בלתי רשמי, או "ריכוד", לפני חקירתם הרשמית. תחקור זה נערך ללא כל תיעוד וכלל במקרים רבים אלימות פיזית ומילולית. החקירות הרשמיות נערכו ברובן ללא תיעוד חזותי או קולי. בכמה מהמקרים בהם התבצעה הקלטה קולית של החקירה, העידו הקטינים כי החוקרים כיבו את מכשירי ההקלטה, ואז נקטו כלפיהם באיומים או באלימות פיזית. בכמה מקרים אף הוצע לנערים לשתף פעולה עם כוחות הביטחון בתמורה להקלות בתנאי החזקתם או לשחרורם, כשמכשירי ההקלטה כבויים.

הממצאים מצביעים על מסכת שגרתית ושיטתית, המביאה קטינים רבים למצב של שברון גופני ונפשי בעת שהם נעצרים ונחקרים. במצב זה הם חשופים לפגיעה מתמדת בזכויותיהם הבסיסיות ביותר, לרבות הזכות לשלמות גוף ונפש, הזכות לכבוד, הזכות להליך הוגן והזכות להימנע מהפללה עצמית. מכלול תנאי המעצר והחקירה מביא לכך שקטינים עלולים להיות מורשעים על נקלה, היות שזכויותיהם לא הובהרו להם ולא התאפשר להם להיוועץ בעורכי דינם או הוריהם במהלך חקירותיהם.³

¹ כך, למשל, בין החודשים אוגוסט-דצמבר 2017 הוחזקו במתקני הכליאה של שירות בתי הסוהר (שבי"ס) בין 295-309 קטינים וקטינות תושבי הגדה המערבית, כפי שעולה מתשובות שקיבל המוקד לבקשותיו על פי חוק חופש המידע. ר' [תשובת שבי"ס מיום 17.12.2017](#) וכן [תשובת שבי"ס מיום 26.12.2017](#).

² כל התצהירים נגבו על ידי עורכת הדין תגריד שביטה. יצוין כי הקשר הראשוני עם הנערים נוצר בעקבות איתור מקום מעצרם על ידי המוקד, לבקשת משפחותיהם. ר' על נושא זה להלן, ה"ש 5.

³ ממצאים דומים עלו מתצהירים שגבה המוקד בשנת 2016 מ-32 קטינים פלסטינים שנעצרו בגדה. לעניין זה ר' [מכתב המוקד מיום 8.8.2016](#).

2. הפגיעה בזכויות הנערים

א. פגיעות בעת המעצר

ככלל, הצבא הוא האחראי על ביצוע מעצרים בגדה המערבית. משכך, מרבית הפגיעות המתוארות בחלק זה מיוחסות לחיילים. עם זאת, ישנם מקרים בהם אנשי שב"כ נוכחים גם הם בעת המעצר ונוטלים בו חלק פעיל.

מעצרי לילה

הצבא נוהג לבצע מעצרים בגדה, הן של קטינים והן של מבוגרים, באמצע הלילה, כדבר שבשגרה וללא קשר לחומרת המעשה המיוחס לחשוד. אין זה מפתיע, אם כך, ש-27 מתוך 29 הנערים העידו, כי נעצרו בשעות הלילה; מתוכם 26 נלקחו לחקירה ישירות מבתיהם. אף לא אחד מהנערים קיבל זימון לחקירה, וכך לא ניתנה להם האפשרות להימנע מחוויית המעצר הקשה. המעצר בשעות הלילה הופך את החוויה לטראומטית ביותר עבור המשפחה כולה.⁴ הוריהם ואחיהם של הנערים, לא פעם קטינים בעצמם, מוערים אף הם באמצע הלילה, מבוהלים מנוכחותם הפתאומית של חיילים בביתם (במקרה אחד הגיע מספר החיילים שפלשו לבית ל-15!). שיטה זו מופעלת גם במקרים בהם ברי כי העבירות בהן חשודים הנערים אינן חמורות, ועל כן אין כל צורך לבצע את המעצר באופן כה קיצוני.

ברוב המקרים, החיילים לא התירו לנערים להיפרד ממשפחתם, ואף לא אפשרו להם לקחת איתם מעילים או לנעול נעליים לפני שנלקחו מביתם. במקרה אחד אף מנעו מנער לקחת אתו את משקפי הראייה שלו, והוא נאלץ לשהות במעצר חודשיים תמימים בלעדיהם. באף אחד מהמקרים לא נמסר לבני המשפחה לאן נלקחו הנערים וכיצד ניתן יהיה לעמוד איתם בקשר עד שישוחררו ממעצר.⁵

מנצור,⁶ בן 15 ו-3 חודשים בעת מעצרו, סיפר על המעצר הלילי שחוה:

נעצרת... בשעה 4 בבוקר מהבית. ישנתי, הצבא העיר אותי, פקחתי את עיני וראיתי אנשי צבא. מאוד הופתעתי. הם האירו בפנס חזק וכיוונו לעיניי, התחילו לצעוק. צעקו "מי זה מנצור?" אמרתי "אני". אמרו "קום". קמתי, חיפשו עלי ומיד אזקו אותי מאחור. הושיבו אותי בצד, הרחק מהמשפחה. החיילים עשו בלגן, חיפשו בבית. חיפשו בכל הדברים שלי, ולקחו חלק מהבגדים שלי... לא מצאו כלום... השאירו אותי עם הפיג'מה, הייתי עדיין אזוק. הוציאו אותי, כשאימא צועקת וצורחת ובוכה. כולם בבית בכו וצעקו... אני אחד מ-8 אחים ואחיות.⁷

אלימות והשפלות

מרבית הנערים סיפרו כי חוו אלימות במהלך מעצרום על-ידי הצבא ובשלב העברתם לתחנות משטרת ישראל. עשרה מהנערים העידו כי ספגו אלימות פיזית של ממש.

⁴ ראו עדותה של משפחה פלסטינית שחוותה מעצר לילי קשה בכתבתם של גדעון לוי ואלכס ליבק, "[כך חטפו חיילי צה"ל נער ממיטתו, בטעות](#)", *הארץ*, 13.4.2018.

⁵ למרות חובתן החוקית של הרשויות להודיע לאלתר למשפחות העצורים על מקום המעצר – חובה המעוגנת גם בחקיקה הצבאית, החלה בשטחים הכבושים, וגם בחקיקה הישראלית, בפקודת בתי הסוהר ובפקודת המשטרה – מידע בדבר מעצרו ומקום החזקתם של הנערים לא נמסר למשפחות. לאורך השנים פועל המוקד להגנת הפרט מול הצבא כדי לקבל מידע עדכני אודות מקומות הכליאה בהם מוחזקים עצורים ולמסרו למשפחות, בזמן קצר ככל האפשר, כשזו לעיתים קרובות דרכם היחידה לאתר את קרובם (לעניין זה ראה את ההסדר שנקבע במסגרת [בג"ץ 6757/95 חירבאוי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון](#), פסק דין מיום 11.2.1996).

⁶ כל שמות הנערים המופיעים בדו"ח בדויים.

⁷ התצהיר נגבה ביום 5.9.2017.

מחמוד, בן 16 ו-11 חודשים בעת מעצרו, סיפר על היחס המשפיל שחווה: "החיילים צילמו אותי עם הניידים שלהם פעמיים וצחקו. הם ישבו בצדדים שלי כשאני כורע ברך באמצע. הם גם קיללו כל הזמן."⁸

סעיד, בן 17 ו-10 חודשים בעת מעצרו, סיפר על האלימות הפיזית שחווה:

הצבא הגיע הביתה, אני התעוררתי מהמכות של אנשי הצבא. ישנתי במיטה, החיילים נתנו לי מכות בקתות הרובים שלהם והתעוררתי... שלפו אותי מהמיטה, זרקו אותי לרצפה ואזקו אותי לאחור עם אזיקונים. הרימו אותי ושלחו אותי למטבח... שמעתי אותם צועקים על ההורים שלי שאספו אותם בחדר אחר... סרבו לתת לי להיפרד מההורים... [אחד החיילים] תפס אותי בצוואר מאחור כדי שלא אראה את ההורים שלי ברגעים שיצאנו מהבית.⁹

מניעת אוכל וגישה לשירותים

19 מתוך 29 הנערים העידו כי לא קיבלו אוכל במשך שעות ארוכות, חלקם אף למעלה מיממה. מרבית מהנערים נמנעה האפשרות לגשת לשירותים, ונער אחד סיפר כי אולץ לעשות את צרכיו תוך שחיילות צופות בו, דבר שגרם לו לתחושת השפלה קשה.¹⁰

איזוק וכיסוי עיניים

26 מתוך 29 הנערים העידו כי עיניהם כוסו במהלך מעצרו. כל 29 הנערים מהם נגבו תצהירים העידו כי ידיהם נאזקו באזיקונים במהלך המעצר. ברבים מהמקרים נאזקו הידיים למשך פרקי זמן ממושכים ותוך גרימת כאב פיזי רב.

ב. פגיעות במסגרת החקירה

ככלל, חקירות חשודים בתחנות משטרת ישראל בגדה המערבית מנוהלות על-ידי המשטרה. עם זאת, ישנה לעיתים קרובות מעורבות (רשמית או בלתי רשמית) של אנשי שב"כ בחקירות. לכן, אף כי מרבית הפגיעות בחלק זה מיוחסות למשטרה, ישנן עדויות לאחריותו של השב"כ לחלקן.

יצוין, כי למרות שלא קיימת חובה חוקית לכך שרק חוקרי נוער מוסמכים יחקרו קטינים תושבי השטחים הכבושים, פקודות המשטרה – החלות ללא אבחנה בכל מחוזות המשטרה, לרבות בגדה המערבית – קובעות כי יש לעשות כן ככל שהדבר ניתן.¹¹ [מתשובת המשטרה](#) לבקשה שהגיש המוקד במסגרת חוק חופש המידע, עולה כי "ככלל, קטין ייחקר ע"י חוקר שהוסמך לחקור נוער...", אלא אם אין חוקר שכזה בנמצא ו"יש צורך ענייני לבצע את החקירה בדחיפות". במקרה זה יש לתעד עובדה זו ולנמקה בתיק החקירה. עוד נמסר, כי בכל תחנות המשטרה בגדה המערבית עובדים רק 26 חוקרי נוער מוסמכים.

אולם מהתצהירים עולה, כי באף מקרה לא נהגו החוקרים באופן העולה בקנה אחד עם המצופה מחוקר נוער, ולא דאגו להבטיח ולו מינימלית את זכויותיהם של הקטינים. זאת ועוד, ברבים מהמקרים הנערים אף נחקרו בו זמנית על-ידי שני חוקרים או יותר, ומצאו עצמם ניצבים בגפם מול סוללה של חוקרים ו"מתשאלים" המשתתפים כולם בחקירתם.

⁸ התצהיר נגבה ביום 17.8.2017.

⁹ התצהיר נגבה ביום 5.9.2017.

¹⁰ מבוסס על תצהירו של עבד, בן 15 וחודש בעת מעצרו, שנגבה ביום 2.8.2017.

¹¹ כפי שעולה [ממכתב המשטרה למוקד מיום 9.5.2017](#).

תשאולי "ריכוך"

11 מהנערים העידו כי בטרם עברו חקירה רשמית על-ידי גורם משטירתי, עברו תשאולי "ריכוך" על ידי גורם חקירה נוסף (בין אם חוקר שב"כ, גורם משטירתי או גורם צבאי). במהלך חקירות אלה, רבים מהנערים חוו אלימות מילולית ופיזית קשה. תשאולי ה"ריכוך" לא תועדו כלל, אף לא בכתב, ולא הובהר לנערים שיש להם זכות להיוועץ בעורך דין לפני תחילתם. בכמה מקרים, במסגרת התשאולים הבלתי-רשמיים, הציעו החוקרים לנערים להפוך למשתפי פעולה עם השב"כ.

הזכות להיוועץ בעורך דין

22 מתוך 29 הנערים העידו, כי לא התאפשר להם להיוועץ בעורך דין לפני חקירתם. כמה נערים מסרו כי לא הותר להם לשוחח עם עורך דין למרות שביקשו זאת מפורשות מחוקריהם. רק ל-4 מהנערים התאפשר להיוועץ בעורך דין באמצעות הטלפון, אך היה זה עורך דין אותו בחר ואליו התקשר החוקר בעצמו. רק ל-2 מהנערים התאפשרה היוועצות פנים אל פנים עם עורך דין לפני תחילת החקירה. גם באותם מקרים מועטים בהם התאפשרה היוועצות, התקיימו בין הנערים לעורכי דינם שיחות קצרצרות בלבד, בהן נאמר לנערים בפשטות שעליהם לשתוק ולא להודות בדבר, ומבלי שהתקיימה היוועצות מהותית בעניינם.

זכות השתיקה

16 נערים העידו כי חוקריהם לא הבהירו להם את זכותם לשתוק במהלך החקירה, ו-4 נוספים העידו כי נאמר להם מפורשות על-ידי חוקריהם שהשתיקה תזיק להם. רק 5 מתוך 29 הנערים העידו כי קיבלו דף הסבר בשפה הערבית, המפרט את הזכויות המוקנות בחוק לקטינים בחקירה. באשר ל-24 הנותרים, מרביתם לא קיבלו "דף זכויות" כלל, ורק בודדים דיווחו כי קיבלו דף הסבר בעברית, אותו לא יכלו לקרוא.

אי-תיעוד או תיעוד סלקטיבי של החקירה

רק 5 נערים העידו כי חקירתם תועדה חזותית במלואה, ו-4 נוספים העידו כי חקירתם הוקלטה. מבין הנערים שחקירתם הוקלטה, נער אחד סיפר כי ההקלטה הופסקה באמצע החקירה, וכי במהלך ההפסקה, הכה אותו החוקר וצעק עליו.¹² במקרה אחר, ההקלטה הופסקה לצורך הצעה לשיתוף פעולה עם כוחות הביטחון הישראליים. בנוסף, 5 מהנערים העידו כי הוצאו מחדר החקירות באמצע החקירה, ומחוץ לחדר הופעלה נגדם אלימות. לאחר מכן הוחזרו לחדר החקירה.

הפעלת לחץ לחתימה על הודאה

רבים מהנערים העידו, כי חוקריהם הפעילו עליהם לחץ לחתום על מסמכים בעברית מבלי שהבינו את תוכנם, אשר בהמשך התגלו כ"הודאות", וזאת על אף שהם לא הודו בדבר קודם לכן.

רמדאן, בן 16 ו-9 חודשים בעת מעצרו, סיפר על הלחץ שהופעל עליו לחתום על הודאה:

בסוף הוא [החוקר] ביקש שאחתום על ניירת. אמר שזו חתימה שאני מצהיר שאיני מודה בכלום. האמנתי לו וחתמתי על חומר בעברית. אחרי שחתמתי, שני החוקרים התחילו לצחוק ואמרו לי "הנה חתמת על הודאה".¹³

נער נוסף סיפר, כי חוקריו אילצו אותו לכתוב בכתב ידו "הודאות" שהוכתבו לו, בהתבסס על חקירותיו בימים שקדמו לכך, וחרף ניסיונותיו להתווכח על חלק מהתוכן שהוכתב לו. הנער סיפר כי הוכתבו לו הודאות

¹² מבוסס על תצהירו של מגיד, בן 15 ו-9 חודשים בעת מעצרו, שנגבה ביום 30.8.2017.

¹³ התצהיר נגבה ביום 17.8.2017.

בשישה מועדים שונים, וכי החוקרים הפעילו עליו לחץ לחתום עליהן, תוך הבטחות כי הדבר יוביל לשחרורו המהיר.

הפעלת לחץ לשיתוף פעולה עם כוחות הביטחון

חמישה מהנערים סיפרו כי בשלב כלשהו במהלך חקירתם, הופעל עליהם לחץ לשתף פעולה עם כוחות הביטחון הישראליים, בתמורה להקלה בעונשיהם או שחרור מידי ממעצר. זאת, חרף העובדה שהמשפט ההומניטארי הבינלאומי אוסר במפורש על כוחות המעצמה הכובשת להפעיל לחץ על תושבי השטח הכבוש לשתף פעולה.¹⁴

וויסאם, בן 17 וחודשיים בעת מעצרו, העיד על הלחץ שהופעל עליו לשתף פעולה עם כוחות הביטחון: "אחרי שכיהב אותם [את מכשירי ההקלטה], החוקר הציע לי לשתף פעולה ולהלשין על חברים בשכונה, ובתמורה הוא ישחרר אותי וייתן לי כסף וכל מה שארצה. הוא אמר שלא יחסר לי דבר."¹⁵

איומים ואלימות בחקירה

22 מתוך 29 הנערים העידו כי חוקריהם איימו עליהם במהלך חקירתם. באחד המקרים, עבד, בן 15 וחודש בעת מעצרו, סיפר כי האיומים כלפיו היו בעלי אופי מיני: "הוא קילל את כבוד אמי, קללות גסות... איים לתת לי מכות רצח, ולעשות לי דברים מיניים שאני לא יכול לחזור עליהם."¹⁶

מנצור, בן 15 ו-3 חודשים בעת מעצרו, סיפר על האיומים והיחס הקשה שחווה בחקירתו:

הוא [החוקר] אמר שאם לא אודה, ישלח אותי לצינוק... אמר שישלח אותי לחדר חשמל, שישלח אותי לחדר קירור בעירום... כשראה החוקר שאני לא מודה בכלום הוא שלח אותי לחדר קטן – הוריד לי את החולצה, הושיב אותי על ספסל צמוד לקיר, והפעיל קירור חזק מאוד... הוא עזב אותי שם לדקות ארוכות. אמר עכשיו תחשוב לבד... הוא איים לתת לי מכות חשמל, היה לו מכשיר ביד – הבנתי שזה טייזר – הוא באמת נתן, אבל לא עליי ישירות. הוא עשה זאת ליד הראש ובצדדים כדי להפחיד אותי.¹⁷

מוחמד, בן 16 ו-4 חודשים בעת מעצרו, סיפר על האלימות הפיזית שחווה בחקירתו הבלתי רשמית:

לקח אותי חייל אחד, בלבוש אזרחי, לחדר קטן. הוא צעק עליי ואמר שאני חייב להודות... אמרתי שאין במה להודות. הוא סטר לי ובעט בי. אמר שישחרר אותי מיד אם אודה. התחיל לתת לי מכות על הראש, בידו, ואמר "אם כך אתה רוצה, קבל". הוא איים להכניס אותי למקרר ואיים לעצור את אבא ואימא שלי.¹⁸

החזקה בבידוד

שישה מהנערים העידו כי הוחזקו בבידוד בין פרקי החקירה למשכי זמן שנעו בין יממה ל-20 ימים. הניתוק המוחלט מהעולם החיצון גרם לנערים מצוקה נפשית רבה.

¹⁴ [אמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה](#) (1949), סעיפים 31 ו-51.

¹⁵ התצהיר נגבה ביום 27.7.2017.

¹⁶ התצהיר נגבה ביום 2.8.2017.

¹⁷ התצהיר נגבה ביום 5.9.2017.

¹⁸ התצהיר נגבה ביום 30.8.2017.

איאד, בן 17 ו-9 חודשים בעת מעצרו, סיפר על התחושות הקשות שעלו בו במהלך שהייתו בבידוד: "אני מתגעגע מאוד, במיוחד לאמא. חשבתי עליה המון כשהייתי בצינוק לבד. קשה מאוד להיות בצינוק לבד. לא יודעים מה הזמן וכמה ימים עוברים, מה השעה. מי שאין לו יכולת לסבול יכול להשתגע."¹⁹

התנאים בתאי הבידוד קשים ביותר, ואינם הולמים להחזקת נערים. סמיר, בן 16 וחודשיים בעת מעצרו, תיאר כך את תא הבידוד:

הייתי בבידוד כ-10-11 ימים, בצינוק. בצינוק יש שירותים וברז שבקושי מוריד מים, השירותים פתוחים לצינוק, [ויש] אור צהוב שדולק כל הזמן. לא יכולתי לישון מהאור הזה. לפעמים היה אוויר קר ולפעמים חם מדי... בצינוק לא היה נקי. היה ריח רע שנדף מהשירותים הפתוחים לצינוק. הרגשתי כאילו אני חי בתוך שירותים. רק התפללתי שיוציאו אותי משם, הייתי מוכן להגיד מה שהם רוצים, רק שיוציאו אותי משם.²⁰

איזוק

במרבית המקרים נותרו ידי הנערים אזוקות במהלך החקירה כולה, שנמשכה לרוב מספר שעות, וחלקם אף נאזקו במהלכה לכיסאות עליהם ישבו. כמה מהנערים סיפרו כי הן ידיהם והן רגליהם נאזקו לכיסא במהלך החקירה.

מניעת קשר עם ההורים

לאף אחד מהנערים לא התאפשרה נוכחות הורים בחקירה. 25 מהנערים כלל לא תיקשרו עם הוריהם לפני החקירה או במהלכה, ולא התאפשר למרביתם ליידע את משפחתם אודות החקירה או מקום הימצאם. רק נער אחד התאפשר לשוחח טלפונית עם הוריו לפני תחילת החקירה, ונער נוסף העיד, כי התאפשר לו לשוחח טלפונית עם הוריו באמצע החקירה. רבים מהנערים העידו, כי גם בתום חקירתם, לאחר שהועברו למתקני כליאה של שב"ס, הם הוחזקו במעצר או מאסר במשך שבועות או חודשים לפני שהתאפשר להם לקבל ביקור ראשון מהוריהם, דבר שגרם לרבים מהם מצוקה נפשית והותירם חשופים ופגיעים במידה יתרה.²¹

3. המסגרת המשפטית

המשפט הבינלאומי מכיר בפגיעותם המוגברת של קטינים לעומת בגירים,²² ובהשלכות ארוכות הטווח שעלולות להיגרם להם כתוצאה מחוויות טראומטיות. בפרט, ישנה הכרה בכך שגילם של קטינים משפיע לא רק על אחריותם הפלילית, אלא גם על האופן שבו הם חווים מעצר, חקירה ומאסר. לנוכח רגישות זו, מכירות מרבית מערכות המשפט בעולם, ובכללן גם מערכת המשפט הישראלית, בצורך במתן הגנות נוספות לקטינים, אשר לוקחות בחשבון את פגיעותם.

¹⁹ התצהיר נגבה ביום 6.8.2017.

²⁰ התצהיר נגבה ביום 6.8.2017.

²¹ יצוין כי הקטינים מנועים מלקיים קשר רציף עם משפחותיהם, שכן רובם ככולם מסווגים כמי שביצעו "עבירות ביטחון", ומשכך לא ניתנת להם גישה לטלפונים. זאת, ללא כל התחשבות או התייחסות לגילם הצעיר ולקושי המוגבר שהם חווים כשהם מנותקים ממושכות ממשפחותיהם. המוקד מנהל תכתובת עקרונית בנושא מול שב"ס ושוקד על פעילות משפטית שמטרתה להגן על זכויותיהם של הקטינים הפלסטינים.

²² ר' פתח דבר לאמנה בדבר זכויות הילד (1989), הקובע כי "בשל אי-בגרותו הפיזית והנפשית, זקוק הילד לביטחונות והשגחה מיוחדים, לרבות הגנה משפטית נאותה בטרם לידה ולאחריה".

א. המשפט הבינלאומי

המשפט הבינלאומי מכיר בצורך להעניק טיפול שונה לקטינים במסגרת הליכים פליליים, כפי שעולה מאמנת האו"ם בדבר זכויות הילד (1989), שאושרה על-ידי ישראל בשנת 1991. בין השאר, נקבע באמנה, כי מאסר או מעצר של קטינים יהיה תמיד האמצעי האחרון, וכי יש להשתמש בו רק בהיעדר חלופות יעילות אחרות. אם בכל זאת מתקבלת החלטה לשלול את חירותם של קטינים, יש לאפשר להם גישה מהירה לתמיכה משפטית וקשר רציף עם בני משפחתם, וכן לנהוג בהם באופן מכבד, שאינו פוגע בתחושת ערכם העצמי.²³ בפועל, מפירה ישראל את האמנה בדבר זכויות הילד ביחסה לקטינים פלסטינים תושבי הגדה המערבית, לרבות קטינים תושבי ירושלים המזרחית,²⁴ אשר אינם זוכים להגנות הנקובות באמנה.

כללי האו"ם בדבר היחס לקטינים במעצר וחקירה משנת 1990 (Havana Rules) קובעים שורה נוספת של הגנות לקטינים במעצר. בין היתר, קובעים הכללים מפורשות, כי לכל קטין במעצר או בחקירה נתונה הזכות לייעוץ משפטי מקצועי (ואף ייעוץ משפטי בחינם), ולקשר רציף עם עורך הדין המייצג אותו. עוד נקבע כי יש לספק לכל קטין במעצר דף זכויות בשפה המובנת לו.²⁵ גם הגנות אלה אינן מיושמות כשמדובר בקטינים פלסטינים שנעצרים על-ידי כוחות הביטחון הישראליים.

ראוי לציין בהקשר זה גם את האיסור הקבוע בדין הבינלאומי על שימוש ביחס ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים, במטרה להפעיל לחץ על חשודים להודות במעשים המיוחסים להם. איסור זה מעוגן באמנת האו"ם נגד עינויים ונגד יחס ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים (1984), שאושרה על-ידי ישראל בשנת 1991.

ב. המשפט הישראלי

בתחומי שטחה של מדינת ישראל וכן בירושלים המזרחית המסופחת, מכותב חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) התשל"א-1971 (להלן: "חוק הנוער"), את דרכי התנהלותה של המשטרה בבואה לחקור קטינים. חוק הנוער לא חל על קטינים פלסטינים המתגוררים בגדה המערבית, גם אם אלה נעצרים בתוך שטחי ישראל. חוק הנוער כן מוחל על קטינים ישראלים המתגוררים בהתנחלויות בגדה המערבית.²⁶ החוק החל על מעצרים וחקירות של קטינים פלסטינים הוא החוק הצבאי הנוקשה, אשר אינו מכיר בהשפעת גילם של הקטינים על האופן בו הם חווים מעצר או חקירה, ולא מספק להם את ההגנות המיוחדות בעניין קטינים הקבועות בחוק הישראלי והבינלאומי.²⁷ כך, למשל, מתעלם החוק הצבאי כליל מהצורך בנוכחותם של הורי הקטינים במהלך החקירות.

לעמדת המוקד, יש להחיל את הסטנדרטים המוגדרים בחוק הנוער על קטינים תושבי הגדה המערבית, גם אם החוק אינו חל עליהם פורמלית. אף משטרת ישראל עצמה, בתגובותיה למכתבי המוקד בנושא, טענה כי בשנים האחרונות נעשית עבודת מטה "לקידום תחולת הוראותיו של חוק הנוער על חקירת תושבי האיזור [הגדה המערבית] ככל שניתן". כך הכירה המשטרה בצורך להתייחס לקטינים תושבי הגדה ברגישות ההולמת את גילם, כפי שמכתיבות הוראות חוק הנוער – על אף שלא נראה כי יש לכך ביטוי כלשהו בשטח.

²³ אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד (1989), סעיף 37.

²⁴ ר' דו"ח משותף של המוקד להגנת הפרט ובצלם, "לא מוגנים – מעצרים של נערים בירושלים המזרחית", אוקטובר 2017.

²⁵ כללי האו"ם בדבר היחס לקטינים במעצר וחקירה (1990), סעיפים 17, 18, 20 ו-24.

²⁶ בנושא זה ר' דו"ח האגודה לזכויות האזרח, "שלטון אחד, שתי מערכות חוק: משטר הדינים של ישראל בגדה המערבית", אוקטובר 2014.

²⁷ למידע נוסף, ר' תקציר דו"ח בצלם: "ילד אסור ילד מותר: הפרת זכויותיהם של קטינים פלסטינים שנעצרו בחשד ליידוי אבנים", יולי 2011.

בהקשר זה עולה גם [חוק סדר הדין הפלילי \(חקירת חשודים\), התשס"ב-2002](#), החל בשטחי ישראל ובירושלים המזרחית. מטרת החוק היא הסדרת אופן חקירתם של חשודים בתחנות משטרת ישראל ומחוצה להן. בין היתר, קובע החוק שורה של הוראות הנוגעות לחובת תיעוד החקירות באמצעות הקלטות וידאו ו/או אודיו, במטרה להגן על זכויות החשודים בצורה מיטבית. ואולם, חובת התיעוד אינה חלה על חקירות של חשודים במה שמכונה "עבירות ביטחון", ובכלל זה חשודים בגיל הקטינות. זאת ועוד. חובת תיעוד אינה קיימת בתחיקה הצבאית החלה על פלסטינים בגדה המערבית, ואף לו היתה קיימת, ספק רב אם היתה מיושמת ברובם של המקרים, שכן ההגדרה של "עבירות ביטחון" בתחיקה הצבאית הינה רחבה ביותר.²⁸

4. טיפול המוקד בנושא מול הרשויות

א. משטרת ישראל

בשנים האחרונות [מנהל המוקד תכתובת עקרונית מול משטרת ישראל](#)²⁹ בנושא מעצרים וחקירות של קטינים תושבי הגדה המערבית. [בתגובה למכתבי המוקד](#), טוענת המשטרה כי נעשים מאמצים לצמצם את הפערים בין הליכי החקירה של קטינים פלסטינים בגדה להליכי החקירה של קטינים בישראל. עוד טוענת המשטרה כי היא מאפשרת לנחקרים להיוועץ בעורך דין בהתאם לחוק, ודוחה את מכלול טענות המוקד בכל הקשור במעצרים הליליים, בנימוק שאלה מוצאים לפועל על-ידי הצבא, ועל כן המשטרה איננה הכתובת הנכונה לתלונות בנושא.

ברבים מהמקרים המתוארים בדו"ח זה, עולה חשד להתנהגות בלתי חוקית מצד שוטרי משטרת ישראל. הגוף האחראי לבחינת חשדות לעבירות פליליות מצד שוטרים במשטרת ישראל הינו המחלקה לחקירות שוטרים (מח"ש) במשרד המשפטים. ניסיון עבר של המוקד³⁰ מלמד, כי תלונות פרטניות למח"ש כמעט אף פעם לא מביאות לדין וחשבון אמתי, ותיקי התלונות נסגרים לרוב מבלי שנבדקו לעומק. כל הקטינים מהם גבה המוקד תצהירים חששו כי הגשת תלונה תוביל להשלכות שליליות עבורם, והעדיפו שלא לפעול באפיק זה. משכך, לא הגיש המוקד תלונות פרטניות בהקשר זה, אלא פנה למשטרה בפניות עקרוניות לגבי הכשלים החוזרים שעלו.

[בתגובה לפניות המוקד](#) לפי חוק חופש המידע, טענה המשטרה פעם אחר פעם כי אין באפשרותה לספק את מרבית המידע המבוקש אודות מעצריהם של קטינים בגדה, מכיוון שהמידע אינו זמין במערכת הממוחשבת של משטרת ישראל. מכך עולה, כי משטרת ישראל לא מתעדת במערכת הממוחשבת שלה פרטים חיוניים לגבי מעצרים וחקירות של קטינים (לדוגמה – אין בידיה מידע אודות מספר הקטינים שהוריהם נכחו בחקירתם). בתגובה, העלה המוקד את הסוגיה בפני הוועדה המיוחדת לזכויות הילד של הכנסת, במטרה להביא לשינוי אופן התיעוד של מעצרי קטינים על-ידי המשטרה.

[במכתב מיום 31.1.2018](#) הציעה המשטרה שהמוקד יעביר לה תצהירים פרטניים שעליהם התבססו מכתביו העקרוניים בנושא, תוך מחיקת פרטיהם האישיים של הנערים, על מנת שתוכל להתייחס לסוגיות העולות מהם. [המוקד נעתר לבקשת המשטרה והעביר לה ביום 20.3.2018](#) ארבעה מהתצהירים שנגבו במסגרת מחקר זה. נכון למועד כתיבת הדו"ח, טרם התקבלה תגובת המשטרה.

²⁸ בנושא זה ר' דו"ח האגודה לזכויות האזרח, "שלטון אחד, שתי מערכות חוק: משטר הדינים של ישראל בגדה המערבית", אוקטובר 2014, עמ' 33.

²⁹ ר' גם [מכתב המוקד להגנת הפרט מיום 22.11.2017](#).

³⁰ ר' דו"ח משותף של המוקד להגנת הפרט ובצלם, "לא מוגנים – מעצרים של נערים בירושלים המזרחית", אוקטובר 2017, עמ' 20.

ב. הצבא

החל משנת 2014 עוקב המוקד באדיקות אחר "פיילוט" שמנהל הצבא לזימון קטינים פלסטינים לחקירה, כחלופה למעצרים ליליים. המוקד הגיש בנושא מספר בקשות לפי חוק חופש המידע לצבא, [ותשובות הצבא](#) העידו על ניהול כושל של הפיילוט, שנוסה על אחוז קטן ביותר של קטינים מסך הנעצרים ומבלי שתוצאותיו תועדו כלל. הפיילוט נזנח בפועל באמצע שנת 2016, אף כי רשמית הצבא טוען שהוא עדיין מתנהל. [במכתבו מיום 6.11.2016](#), טען הצבא כי ברירת המחדל היא לזמן לחקירה קטינים מהגדה למעצר, אך כי לעיתים יש "צורך ביטחוני" במעצר לילי של קטינים מסוימים.

חרף טענה זו, מהתצהירים שגבה המוקד במחצית השנייה של שנת 2017, עולה בבירור כי הצבא ממשיך ככלל לעצור קטינים במעצרים ליליים תחת זימון לחקירה. [המוקד שלח לצבא מכתב עקרוני בנושא ביום 25.2.2018](#) ודרש להפסיק את מדיניות מעצרי הלילה של קטינים פלסטיניים מהגדה המערבית, ברם עד למועד כתיבת דו"ח זה, לא נתקבלה מהצבא כל תגובה.

5. מסקנות

הממצאים העולים ממחקר זה, מעידים על מגמה ברורה של הפרת זכויותיהם של קטינים פלסטינים תושבי הגדה המערבית, הנעצרים ונחקרים על-ידי כוחות הביטחון הישראליים. ניכר כי נערים אלה מטופלים בידי הרשויות השונות כאיום ביטחוני גרידא, ללא כל התייחסות לפגיעותם הנפשית המוגברת לנוכח גילם הצעיר. מרבית הנערים מהם גבה המוקד תצהירים, נעצרו בלילה ועברו מסע מייגע ואלים עד לחקירה. הם נחקרו מבלי שהובהרו להם זכויותיהם ומבלי שהתאפשר להם לשוחח עם עורך דין. על רבים מהם הופעלו אמצעי חקירה פסולים, שמטרתם הבאת הנערים לשברון פיזי ומנטאלי (באמצעות בידוד, מניעת שינה ומזון, איומים ואף אלימות פיזית). החקירות נוהלו כשהקטינים מנותקים לחלוטין ממשפחותיהם, בעודם חווים קשיים ניכרים ללא כל תמיכה.

פניותיו של המוקד לרשויות נתקלו בסירוב שיטתי מצדן לבחון טענות בנושא לעומקן, תוך התכחשות לקיומה של בעיה. משטרת ישראל, הצבא והשב"כ חייבים לבחון בצורה מעמיקה את הכשלים ביחסם לקטינים פלסטינים שנעצרים בגדה, ולהביא להלימה בין התנהלותם לבין המחויבויות המשפטיות של ישראל מתוקף המשפט הבינלאומי. בנוסף, על ישראל להביא לביטול הפער ביחס לו זוכים קטינים ישראלים לעומת קטינים פלסטינים, ולהחיל את העקרונות המגולמים בחוק הנוער גם על קטינים שנעצרים בגדה המערבית.